

Załącznik nr 2

Autoreferat

1. Imię i nazwisko: Zbigniew Girzyński

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe/ artystyczne – z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej.

- **tytuł zawodowy magistra** na kierunku historia, Wydział Nauk Historycznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu w zakresie: specjalność ogólnohistoryczna 10 lipca 1997 roku na podstawie pracy pt. „Losy duchowieństwa diecezji chełmińskiej w latach 1939-1945”,
- **stopień naukowy doktora** nauk humanistycznych w zakresie historii nadany uchwałą Rady Wydziału Nauk Historycznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu z dnia 23 czerwca 2001 roku na podstawie publicznej obrony w dniu 18 czerwca 2001 roku pracy pod tytułem: „Stosunki polsko-francuskie w latach 1945-1950”.

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych/ artystycznych.

- od 1 października 2001 roku do chwili obecnej adiunkt w Instytucie Historii i Archiwistyki UMK w Toruniu (w okresie 1 X 2009-30 IX 2017 na urlopie bezpłatnym),
- od 5 listopada 2001 do chwili obecnej adiunkt w Wyższej Szkole Humanistyczno-Ekonomicznej we Włocławku obecnie Kujawskiej Szkole Wyższej (od 1 X 2005 do chwili obecnej na urlopie bezpłatnym).

4. Wskazanie osiągnięcia* wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2016 r. poz. 882 ze zm. w Dz. U. z 2016 r. poz. 1311.):

a) tytuł osiągnięcia naukowego/artystycznego,

„Między Londynem a Warszawą. Polacy we Francji w polityce rządu uchodźczego i władz Polski Ludowej w latach 1944 – 1956”

b) (autor/autorzy, tytuł/tytuły publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa, recenzenci wydawniczy),

Girzyński Zbigniew, *Między Londynem a Warszawą. Polacy we Francji w polityce rządu uchodźczego i władz Polski Ludowej w latach 1944 – 1956*, Toruń 2018, ss. 869, Wydawnictwo Adam Marszałek.

Recenzenci wydawniczy:

dr hab. Małgorzata Gmurczyk-Wrońska, prof. IH PAN,

dr hab. Krzysztof Kania,

prof. dr hab. Ryszard Sudziński

c) omówienie celu naukowego/artystycznego ww. pracy/prac i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania.

Wskazana jako główne osiągnięcie naukowe publikacja wydana została przez Wydawnictwo Adam Marszałek w Toruniu w 2018 roku.

Książka prezentuje politykę, jaką wobec licznej emigracji polskiej we Francji w latach 1944-1956 realizowały zarówno władze uchodźcze, które po zakończeniu II wojny światowej kontynuowały swoją misję z Londynu jak i władze Polski Ludowej, które począwszy od 1944 roku zostały zainstalowane w Polsce przez Związek Sowiecki.

Zbliżał się koniec roku 1944. W Londynie polskie władze emigracyjne powoli uświadamiały sobie, że po zakończeniu wojny do Polski, która dostanie się w ręce Stalina, nie wrócą. Oparciem dla ich dalszego trwania na emigracji mogły być skupiska wychodźstwa polskiego rozrzucone po całym świecie. Jedno z największych, a zdecydowanie największe w Europie, znajdowało się we Francji, gdzie mieszkało około pół miliona Polaków. Francja, w tym czasie już wyzwolona, staje się celem podróży oddelegowanego z Londynu jednego z urzędników, który ma na miejscu przekonać się o nastrojach i sytuacji wśród Polaków zamieszkujących nad Sekwaną i Loarą¹. W sporządzonej przez niego po tej wizycie notatce czytamy,

¹ Autor przypuszcza, że notatkę mógł sporządzić Jan Kaczmarek (1895-1977). Przed wojną działacz polonijny w Niemczech. Wieloletni prezes Związku Polaków w Niemczech, sekretarz generalny Związku Mniejszości Narodowych w Niemczech, doktor i pułkownik kontraktowy. W latach 1939-1944 urzędnik MliD, od 28 XI 1944 r. do 31 XII 1946 r. oficer kontraktowy i szef Oficerów Łącznikowych dla spraw Uchodźców Cywilnych w Ośrodku Prac Okupacyjnych (na terenie Rzeszy), a następnie przy SHAEF. Po wojnie na emigracji w USA. Jan Kaczmarek został 8 I 1945 r. przyjęty przez prezydenta Władysława Raczkiewicza. W dzienniku czynności Prezydenta odnotowano w związku z tym spotkaniem, że Kaczmarek przebywał niedawno we Francji i wkrótce tam powróci. Por.: *Dziennik*

że „rozgrywka o dusze polskie we Francji ma duże znaczenie nie tylko lokalne. Jest to pierwsza publiczna próba sił między agenturą sowiecką i Rządem RP, która nie rozgrywa się pod osłoną bagnatów Armii Czerwonej. Jest to więc gra o wielką stawkę propagandową i polityczną”. Relacjonując w dalszej części zastaną sytuację, opisuje różne postawy w „sporze między Londynem i Lublinem”, z którymi się zetknął podczas swojego wyjazdu².

W tym samym czasie, bo w końcu grudnia 1944 roku, przybywa do Paryża Stefan Jędrzychowski, który - w wyniku zawartego pod patronatem Stalina w Moskwie porozumienia między gen. de Gaulle'em a Polskim Komitetem Wyzwolenia Narodowego (PKWN), formalnie jeszcze urzędującym w Lublinie - staje się delegatem tegoż PKWN przy władzach Republiki Francuskiej³. W ten sposób tocząca się od pewnego czasu (w zasadzie już od roku 1941) „rozgrywka o dusze polskie we Francji” między polskimi władzami emigracyjnymi a komunistami, których Stalin zainstalował w Polsce, wkracza w decydującą fazę, która z różnym nasileniem trwać będzie ponad dekadę. Praca prezentuje przebieg tej „pierwszej publicznej próby sił” między władzami emigracyjnymi w Londynie a władzami komunistycznymi w Warszawie (początkowo w Lublinie), która „rozgrywała się nie pod osłoną bagnatów Armii Czerwonej”, ale w cieniu jakże barwnego wówczas życia politycznego powojennej Francji.

Zwłaszcza dla władz emigracyjnych zachowanie wpływów na wychodźstwo w obliczu sytuacji w samej Polsce było niezwykle ważne, bo jak zauważył w grudniu 1946 roku Henryk Strasburger: „odcięte od zachodu społeczeństwo polskie powoli traci zainteresowanie rządem londyńskim. Kłopoty, niedostatek, niebezpieczeństwa oraz strach, które nim rządzą, nie pozwalają nawet myśleć o innych sprawach, z wyjątkiem podstawowych, związanych z codziennym bytem”⁴.

Choć w wielu aspektach praca wykracza poza nakreślone ramy czasowe, to generalnie jej początek został osadzony w roku 1944. Po inwazji wojsk alianckich na Normandię, 6 czerwca 1944 roku rozpoczęło się stopniowe wyzwolenie okupowanej Francji. Stworzyło to - zarówno władzom polskim na uchodźstwie, jak i przygotowującym się do przejęcia władzy w kraju komunistom - nowe możliwości kreowania własnej polityki wobec emigracji polskiej zamieszkującej nad Sekwaną i

czynności Prezydenta RP Władysława Raczkiewicza 1939-1947, T. II 1943-1947, oprac. J. Piotrowski, Wrocław 2004, s. 417.

² Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie (IPMS), A.11E, t. 192, Notatka dla Pana Ministra z podróży do Paryża 15 XII 1944-3 I 1945 r.; Por.: IPMS, A.11.E, t. 589.

³ Z. Girzyński, *Polska-Francja 1945-1950*, Toruń 2005, s. 83-89.

⁴ IPMS, A.9E, t. 84, Notatka datowana w Londynie 31 XII 1946 r.

Loarą. Wprowadzie i w warunkach okupacyjnych oba rywalizujące ze sobą ośrodki władzy (komuniści dopiero w fazie przepoczwarzania się z resztek Komunistycznej Partii Polski i Związku Patriotów Polskich) starały się budować swoją pozycję wśród zamieszkujących Francję Polaków (co znajduje swoje odzwierciedlenie w prezentowanej pracy). Były to jednak działania - z przyczyn obiektywnych - skromne. Dopiero wyzwolenie Francji w 1944 roku otwierało (aczkolwiek nie bez barier) w miarę swobodny zakres prowadzenia polityki wobec diaspory polskiej we Francji. Rok 1944 to także ważna cezura dla wewnętrznej sytuacji władz emigracyjnych w Londynie i dla środowiska komunistów w zajmowanej przez Związek Sowiecki, w ramach działań wojennych, Polsce. Z jednej strony obserwujemy pierwszą poważną erozję spójności ośrodka uchodźczego, która zaowocowała dymisją rządu Stanisława Mikołajczyka, a w dalszej konsekwencji podjęciem przez niego próby odnalezienia się w realiach politycznych narzuconych Polsce decyzjami mocarstw w Teheranie i Jałcie⁵. Z drugiej zaś strony - rosnące aspiracje i możliwości komunistów, którzy tworząc pod skrzydłami Stalina PKWN, zostali przez niego wyznaczeni do sprawowania władzy w zwasalizowanej Polsce. Tak więc zarówno sytuacja wewnętrzna we Francji, jak i klimat polityczny Londynu i Lublina (traktowanych symbolicznie) w pełni uzasadnia wskazanie roku 1944 jako początku kreślącego ramy niniejszej pracy.

Cezurę końcową stanowi symboliczny, także dla sytuacji na emigracji, rok 1956⁶. Przełom październikowy 1956 roku - jakże istotny i ciągle niedoceniany dla nakreślenia nie tyle zmian w obrębie systemu politycznego, ile życia Polaków w kraju - miał także istotne znaczenie dla polityki wobec emigracji. Zmiana taktyki władz PRL (strategia pozostawała w zasadzie niezmienna aż do końca bytu tego państwa w symbolicznym 1989 roku) wobec emigracji (tej zamieszkującej Francję, uwzględniając jej liczebność zwłaszcza) została, podobnie jak przełom październikowy 1956 roku, zapoczątkowana znacznie wcześniej, bo już w 1954 roku. Najważniejszą granicę stanowi zainicjowanie tzw. drugiej repatriacji w 1955 roku. Pokrywa się ona w zasadzie zarówno z cezurą kreślącą granice w ramach samej emigracji, jak i wydarzeniami o znaczeniu globalnym, które w znacznej mierze

⁵ Por. A. Paczkowski, *Stanisław Mikołajczyk czyli klęska realisty (zarys biografii politycznej)*, Warszawa 1991; T. Kisielewski, *Realizm polityczny Stanisława Mikołajczyka a realia polityki jałtańskiej* [in:] *Jałta. Szkice i polemiki*, red. A.M. Drozdowski, Warszawa 1996, s. 43-62.

⁶ P. Ziętara, *Emigracja wobec Października. Postawy polskich środowisk emigracyjnych wobec liberalizacji w PRL w latach 1955-1957*, Warszawa 2001; K. Tarka, *Reglamentowana odwilż: Obóz „zamkowy” na emigracji wobec wydarzeń w Polsce i bloku komunistycznym w 1956 roku*, „Pamięć i Sprawiedliwość”, 15 /2 (28) (2016), s. 232-258.

determinowały kształt całego ówczesnego świata. O ile jeszcze do odprężenia genewskiego liczenie się z wybuchem kolejnej wojny - która mogła przynieść zmianę położenia Polski - można uznać za zasadne⁷, o tyle rozważanie tego po konferencji genewskiej z lipca 1955 roku, było już całkowicie oderwane od realiów. Jest to też okres zasadniczej dekompozycji władz emigracyjnych. Kryzys, wywołany nieustąpieniem prezydenta Augusta Zaleskiego w 1954 roku i podważeniem (w praktyce przez najważniejsze postacie emigracyjnej polityki) mitu założycielskiego Polskiego Państwa na Uchodźstwie – legalizmu, sprawił, że po tej dacie trudno w ogóle mówić o jakiegokolwiek przemyślanej i dającej się usystematyzować polityce władz emigracyjnych wobec diaspory polskiej we Francji. Obok coraz bardziej izolowanego prezydenta Zaleskiego wyrasta konkurencyjna Rada Trzech. Powielone zostają także inne konstytucyjne instytucje państwa na emigracji przez powstanie: Egzekutywy Zjednoczenia Narodowego (dublującej działania rządu) czy Tymczasowej Rady Jedności Narodowej (będącej odpowiednikiem Rady RP, wcześniej Rady Narodowej RP). Gdy do tych niezrozumiałych przez ogół wychodźstwa i gorszących sporów dodać jeszcze katastrofę wizerunkową, jaką był powrót do Polski w 1955 roku urzędującego emigracyjnego premiera Hugona Hanke, trudno się dopatrywać jakiegokolwiek realnej polityki wobec licznego, choć z punktu widzenia londyńskich sporów politycznych, peryferyjnego środowiska emigracji polskiej we Francji⁸. Zresztą i sama emigracja polska we Francji przestała się oglądać czy to na Londyn, czy na Warszawę, żyjąc powoli już coraz bardziej swoim życiem. W ramach repatriacji 1955/1956 do Polski z Francji (podobnie jak z innych państw) wróciła lub rozważała powrót skromna liczba Polaków, która albo uwierzyła w większy niż się okazał w rzeczywistości zakres zmian, wynikający z przełomu październikowego 1956 roku⁹, albo - wzorując się na decyzji Mikołajczyka sprzed 10

⁷ P. Machcewicz, *Emigracja w oczekiwaniu na trzecią wojnę światową (1950-1954)*, „Więź” październik 1998, s. 141-157; Z. Woźniczka, *Trzecia wojna światowa w oczekiwaniach emigracji i podziemia w kraju w latach 1944-1953*, Katowice 1999; A. Zaćmiński, *Emigracja polska w Wielkiej Brytanii wobec możliwości wybuchu III wojny światowej 1945-1954*, Bydgoszcz 2003.

⁸ R. Habielski, *Kryzysy prezydenckie 1947 i 1954 roku. Ich antecedencje i następstwa* [in:] *Warszawa nad Tamizą. Z dziejów polskiej emigracji politycznej po drugiej wojnie światowej*, red. A. Friszke, Warszawa 1994, s. 39-41; A. Urban, *Kryzys prezydencki – kryzys legalizmu 1954-1972* [in:] *Kierownictwo obozu niepodległościowego na Obczyźnie 1945-1990*, red. A. Szkuta, Londyn 1996, s. 80-110, 701-703.

⁹ Uwieść dał się, choć na szczęście - biorąc pod uwagę jego późniejszy emigracyjny dorobek - nie wrócił, sam Jerzy Giedroyc, wyrastający powoli na główny, choć samoistny i w żaden sposób niezwiązany z diasporą polską we Francji, był polityczny nad Sekwaną. Szerzej: Z. Girzyński, *Jerzy Giedroyc a „przełom październikowy” w Polsce*, „Archiwum Emigracji. Studia-Szkice-Dokumenty”, Toruń 2002/2003, z. 5/6, s. 143-153.

lat - sądziła, że uda się jej uzyskać koncesję na jakiś rodzaj politycznej działalności¹⁰. Względnie (po prostu tęskniąc za krajem) wołała - gdy niebezpieczeństwo utraty życia lub aresztowania zostało w znacznej mierze zażegnane - wrócić do niego, nawet jeśli był niesuwerenny i wiązało się to z daleko idącymi moralnymi kompromisami¹¹. Wszystko to sprawiło, że ci, którzy zostali we Francji, przestali liczyć na to, że kiedykolwiek na stałe wrócą do Polski. Przyspieszyło to i tak postępujący od pewnego czasu proces asymilacji Polaków zamieszkujących Francję, którzy z emigrantów stali się w kolejnych pokoleniach Francuzami polskiego pochodzenia.

Bazę źródłową do pracy stanowiła niezwykle bogata dokumentacja aktowa władz emigracyjnych zgromadzona w Instytucie Polskim i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie (IPMS) i w Archiwum Instytutu Hoovera w Stanford w USA (HIA) oraz dokumenty władz i instytucji związanych z PRL przechowywane w Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych (AMSZ) czy w Archiwum Akt Nowych (AAN). Dokumenty tam zgromadzone to przede wszystkim korespondencja prowadzona przez ambasady i konsulaty ze swoimi centralami zarówno rządu emigracyjnego w Londynie (także po cofnięciu uznania przez Francję w czerwcu 1945 roku), jak i władz Polski Ludowej. Placówki dyplomatyczne i konsularne obu rządów prowadziły wnikliwą obserwację i aktywną działalność ukierunkowaną na emigrację. Szczególnie cenne w tym zakresie pozostają raporty sporządzane przez urzędników ambasad i konsulatów. Istotne materiały znajdują się także w spuściznach poszczególnych organizacji lub działaczy emigracyjnych przechowywanych w tych instytucjach. Ważnym uzupełnieniem materiałów zgromadzonych w Warszawie, Londynie i Stanford były materiały zdeponowane we Francji, zwłaszcza w Bibliotece Polskiej w Paryżu (BPP), Archives du Ministère des Affaires Étrangères w Paryżu-La Courneuve (AMAE) oraz Archives Nationales w Paryżu-Pierrefitte-sur-Seine (AN).

¹⁰ Powrót z tych powodów rozważał Karol Popiel, lider emigracyjnego Stronnictwa Pracy. On i jego środowisko sondowało w tym zakresie władze PRL zarówno w rozmowach (toczonych zresztą najczęściej we Francji), jak i na wyjazdach o charakterze rozpoznawczym do Polski. Por.: R. Gajewski, *Karol Popiel 1887-1977*, Suwałki 2008, s. 350-385; K. Madej, *Jak Karol Popiel nie wrócił do kraju*, „Więź” 2004, nr 2 (544), s. 78-87; P. Ziętara, *Anders, Korboński, Sieniewicz... Szkice z dziejów Drugiej Wielkiej Emigracji*, Łomianki 2016, s. 30-155.

¹¹ Tu jako przykład posłużyć może Stanisław Cat Mackiewicz czy Melchior Wańkowicz, którzy powrócili do Polski w ramach akcji repatriacyjnej (reemigracyjnej), realizowanej przez władze PRL od 1955 r. Szerzej: K. Tarka, „Polska jest Polską”: powrót Stanisława Mackiewicza do kraju w czerwcu 1956 roku, *Zeszyty Historyczne* (Paryż) 150 (529) (2004) s. 55-96; idem, „Bankrut” i „kapitulant” czy „wybitny publicysta”? O powrocie S. Mackiewicza do Polski, *Zeszyty Historyczne* (Paryż) 151 (530) (2005) s. 24-46; S. Cenckiewicz, *Pomiędzy kompromisem a zdradą. Stanisława Mackiewicza powroty do Polski* [in:] *Śladami bezpieki i partii*, Łomianki 2009, s. 241-278; Idem, *Melchiora Wańkowicza kręta droga do Polski Ludowej* [in:] S. Cenckiewicz, *Oczami bezpieki. Szkice i materiały z dziejów aparatu bezpieczeństwa PRL*, wyd. IV, Kraków 2008, s. 126-160.

Dokumenty przechowywane w archiwum francuskiego MSZ w interesującym temacie umieszczone są głównie w podserii dotyczącej Polski (la sous-série Pologne), a pewne aspekty odnajdziemy także w podserii dotyczącej Związku Sowieckiego (la sous-série URSS). Obie podserie wchodzą w skład serii poświęconej Europie (la série Europe). Dokumenty z AMAE w dużej mierze uwzględniają także materiały policyjne, jednak nie wszystkie. Pozostałe wykorzystał autor dzięki kwerendzie w Archives Nationales w tamtejszym zespole F/7 – Police Générale w materiałach poświęconych cudzoziemcom (Sous-direction des étrangers et de la circulation transfrontalière 1892-1985). Natomiast dokumenty przechowywane w Bibliotece Polskiej w Paryżu są cennym uzupełnieniem materiałów emigracyjnych. Autor dokonał także kwerendy w Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie (AIPN) w zakresie inwigilacji i wykorzystywania służb wywiadowczych dla rozpracowywania i wywierania wpływu na emigrację polską we Francji.

Niezwykle ważnym wsparciem bazy aktowej dla autora pracy okazała się prasa emigracyjna, która z powodu swego niekiedy wręcz unikatowego charakteru, stanowiła materiał o nieocenionym znaczeniu, będącym często zresztą odrębnym zagadnieniem badawczym dla historyków¹². Autor sięgnął nie tylko do dużych i mających ugruntowaną pozycję w emigracji zarobkowej we Francji tytułów, jak dziennik „Narodowiec” czy próbujących stwarzać wobec niego alternatywę z pozycji Warszawy - „Gazety Polskiej” i Londynu - „Sztandaru Polski”, ale wykorzystał bardzo bogatą prasę wydawaną przez poszczególne organizacje o różnym charakterze politycznym i społecznym. Jako przykład wymienił warto: „Biuletyn Informacyjny Centralnego Związku Polaków we Francji”, „Biuletyn Informacyjny Polskiego Komitetu Narodowego we Francji”, „Biuletyn Informacyjny Polskiej Partii Socjalistycznej”, „Biuletyn Miesięczny Organizacji Pomocy Ojczyźnie” czy tygodnik „Polska Wierna”. Prasa zresztą nie tylko jest ważnym źródłem poszerzającym naszą wiedzę o przedmiocie będącym tematem niniejszej pracy, ale była także istotnym narzędziem w opisywanej walce o wpływy między władzami emigracyjnymi w Londynie a komunistami sprawującymi rządy w kraju.

Jeśli chodzi o literaturę traktującą o omawianym zagadnieniu, to jest ona z jednej strony dość bogata - zwłaszcza gdy po roku 1989 badania nad dziejami emigracji

¹² A. Paczkowski, *Prasa i społeczność polska we Francji 1920-1940*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; J. E. Zamojski, *Polska prasa podziemna we Francji w latach wojny 1939-1945*, „Dzieje Najnowsze”, XVII – 1985, nr 3-4, s. 41-80; *La presse polonaise en France. Prasa Polska we Francji 1918-1948*, Lille 1988.

stały się ważnym elementem historiografii polskiej XX wieku¹³ - z drugiej jednak ma liczne braki i często nie jest wolna od politycznego kontekstu, w jakim powstawała. Zagadnienie stosunku władz poszczególnych państw komunistycznych wobec skupisk własnej emigracji jest niezwykle ciekawe, ale ciągle w znacznej mierze wymagające pracy badawczej¹⁴. W dużej mierze jest to jednak zadanie dla historiografii poszczególnych narodów, które tworzyły w przeszłości tzw. obóz państw socjalistycznych. Sama jednak emigracja polska we Francji z jednej strony fascynowała historyków, z drugiej zaś była przedmiotem pewnej ideowej rozgrywki, która nie pozostawała bez wpływu na powstające przed 1989 rokiem prace. Znaczący udział komunistów francuskich w tamtejszym życiu politycznym (do Francuskiej Partii Komunistycznej należało tuż po wojnie prawie milion Francuzów, a sześć milionów było członkami kontrowanej przez FPK centrali związkowej Powszechna Konferencja Pracy - CGT)¹⁵ i ich istotny wpływ na oblicze francuskiego Ruchu Oporu wszystko to sprawiało, że ta część emigracji polskiej we Francji, która miała lewicowe oblicze, była w znaczący sposób wykorzystywana do celów propagandowych w Polsce, a co za tym idzie wzbudzała zainteresowanie badaczy. Bądź co bądź reemigrantem z Francji był wieloletni przewodniczący Rady Państwa Henryk Jabłoński, a za takowego w powszechnym mniemaniu uchodził i uchodzi po dziś dzień I sekretarz KC PZPR Edward Gierek (mylnie, ponieważ powrócił do Polski z emigracji w Belgii, która jednak w znacznej mierze miała podobny charakter i często jest traktowana łącznie).

W dużej mierze to właśnie sprawiło, że stosunkowo najlepiej opisanym zagadnieniem dotyczącym emigracji polskiej we Francji, zahaczającym o ramy czasowe niniejszej pracy, jest jej wkład w Ruch Oporu w tym kraju. Wszystkie w zasadzie prace powstające w tym zakresie, nawet bardzo znaczące i - mimo politycznego kontekstu, w jakim powstawały - nadal stanowiące istotne osiągnięcie polskiej historiografii, oparte są z zasady jedynie na źródłach krajowych, bez kwerendy w archiwach emigracyjnych i francuskich. Dotyczy to zarówno wcześniejszych¹⁶ i pomniejszych prac Jana E. Zamojskiego¹⁷, Witolda

¹³ W. Bułhak, M. Ptasińska-Wójcik, A. Friszke, K. Tarka, A. Bohdanowicz, *Stan badań nad emigracją i źródła do jej dziejów*, „Pamięć i Sprawiedliwość”, 9 / 1 (15) (2010) s. 15-36.

¹⁴ A. Walaszek, *Rządy komunistyczne wobec skupisk emigracyjnych 1945-1989*; „Przegląd Polonijny” 1996, z. 1, s. 5-8.

¹⁵ M. Mikołajczyk, *Rola Francji w procesie integracji europejskiej w latach 1946-1958*, Poznań 2011, s. 77.

¹⁶ J. Zamojski, *Polacy we francuskim i belgijskim Ruchu Oporu*, „Wojskowy Przegląd Historyczny”, R. XII: 1967, nr 3, s. 85-114; nr 4, s. 104-148.

¹⁷ Idem, *Polacy w Ruchu Oporu we Francji 1940-1945*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975.

Biegańskiego¹⁸ czy Tadeusza Paneckiego¹⁹. Autorzy, często bez swojej winy, bo piszący bez dostępu do materiału źródłowego, nie ustrzegli się też pewnych interpretacyjnych błędów czy uproszczeń jak Władysław Dec i Bolesław Szwejgiert, twierdząc, że „polski ruch oporu we Francji zrodził się na gruncie poczynań francuskiej Résistance”²⁰. Rzadziej o sprawach tych traktowała w swoich opracowaniach naukowych sama emigracja polska, choć i ona ma na swoim koncie prace, które należy odnotować, jak Romana Buczka²¹ czy Jana Librach²².

Dużo słabiej, a przede wszystkim z o wiele większym ładunkiem ideologicznym przedstawiane były powojenne losy emigracji polskiej we Francji, a więc ten okres, który jest kluczowy dla podejmowanej tematyki w niniejszej pracy. Choć i te opracowania posiadają znaczący walor w zakresie faktograficznym²³, nawet w przypadku tych, co do których jeszcze w czasach PRL formułowano istotne zastrzeżenia merytoryczne²⁴. Pojawiały się także prace z zakresu innych niż historia nauk społecznych, ukazujące ciekawe aspekty socjologiczne, a nawet językowe²⁵, spoglądające na społeczność polską we Francji przez inny niż narzucający się zwykle obraz polityczny²⁶.

Główną bolączką badaczy piszących przed rokiem 1989 o emigracji, poza oczywiście klimatem politycznym, który ograniczał możliwość swobodnych badań, zwłaszcza w tak drażliwym obszarze, był brak możliwości prowadzenia swobodnej kwerendy źródłowej w archiwach zagranicznych, zwłaszcza emigracyjnych. Autorzy wszystkich niemal cytowanych prac wskazywali na ten właśnie problem. Sytuacja ta uległa zasadniczej zmianie po roku 1989. Dla historyków otworzyły się wreszcie możliwości z jednej strony swobodnych badań - w tym tych, które wymagały kwerend na Zachodzie - z drugiej zaś na nowo, z jakże innych pozycji, zaczęto odkrywać

¹⁸ W. Biegański, *W konspiracji i walce. Z kart polskiego ruchu oporu we Francji 1940-1944*, Warszawa 1979.

¹⁹ T. Panecki, *Polonia zachodnioeuropejska w planach Rządu RP na emigracji (1940-1944). Akcja Kontynentalna*, Warszawa 1986.

²⁰ W. Dec, B. Szwejgiert, *Stan badań nad polskim Ruchem Oporu we Francji w II wojnie światowej*, „Problemy Polonii Zagranicznej”, T. II, Warszawa 1961, s. 69.

²¹ R. Buczek, *Udział Polskiej Organizacji Walki o Niepodległość (POWN) we francuskim Ruchu Oporu w latach 1941-1945*, „Zeszyty Historyczne” nr 38, Paryż 1976, s. 59-93.

²² J. Librach, *Nota o „Akcji Kontynentalnej”*, „Zeszyty Historyczne” nr 23, Paryż 1973, s. 159-171.

²³ L. Turajczyk, *Spółeczno-polityczne organizacje polskie we Francji 1944-1948*, Warszawa 1978.

²⁴ R. Dzwonkowski, *Leon Turajczyk, Spółeczno-polityczne organizacje polskie we Francji 1944-1948*, Warszawa 1978 ss. 392. Wydawnictwo Książka i Wiedza, „Studia Polonijne” T. 4, s. 313-321.

²⁵ Z. Cygal-Krupa, *Z problematyki badawczej języka polonijnego w północnej Francji*, „Przegląd Polonijny” 1996, z. 3, s. 59-64.

²⁶ J. Gruszczyński, *Spółeczność polska we Francji w latach 1918-1978: problemy integracyjne trzech pokoleń*, Warszawa 1981.

zjawisko nazwane nawet Drugą Wielką Emigracją 1945-1990²⁷. Symboliczne domknięcie dziejów emigracji powojennej, jakim było przekazanie przez ostatniego prezydenta RP na Uchodźstwie Ryszarda Kaczorowskiego insygniów prezydenckich pierwszemu prezydentowi wybranemu po II wojnie światowej w Polsce w wolnych wyborach – Lechowi Wałęsie, stało się także okazją do podsumowania dorobku wychodźstwa przez jej ośrodki naukowe. Stało się tak za sprawą wielotomowego wydawnictwa: *Materiały do Dziejów Polskiego Uchodźstwa Niepodległościowego* wydane w latach 1994-1999 przez Polskie Towarzystwo Naukowe na Obczyźnie²⁸. Wszystkie z cytowanych prac koncentrowały się jednak wokół zagadnień emigracji politycznej jako całości zjawiska. Emigracji francuskiej albo nie dotyczyły wcale, albo w niewielkim zakresie. Emigracja polska we Francji prawie zupełnie nie stała się przedmiotem zainteresowania badaczy francuskich, a jeśli już to tylko w kontekście zjawiska asymilacji we francuskim społeczeństwie różnych grup narodowych²⁹. Wyjątkiem od tej reguły jest dorobek Janine Ponty³⁰. Sprawy te interesowały nieco bardziej uczonych mieszkających we Francji, ale wywodzących się z polskiego wychodźstwa. Przytoczyć można tu prace Edmunda Gogolewskiego³¹ czy Gabriela Garçon³².

O ile elementy polskiego życia emigracyjnego we Francji w jakimś zakresie znajdują swoje odzwierciedlenie w literaturze, to nikt nie próbował pokusić się o zbadanie walki o wpływy, jaką stoczyły ze sobą, a właściwie przeciwko sobie, władze

²⁷ W tym kontekście warto przywołać trzy tomy serii tak właśnie nazwanej, a wydane w Bibliotece „Więzi”, stanowiące w pewien sposób zamknięcie pierwszej dekady swobodnych badań nad polską emigracją polityczną po II wojnie światowej: A. Friszke, *Życie polityczne emigracji*, Warszawa 1999; P. Machcewicz, *Emigracja w polityce międzynarodowej*, Warszawa 1999; R. Habielski, *Życie społeczne i kulturalne emigracji*, Warszawa 1999.

²⁸ *Władze RP na Obczyźnie podczas II wojny światowej 1939-1945*, red. Z. Błażyński, Londyn 1994; *Mobilizacja Uchodźstwa do walki politycznej 1945-1990*, red. L. Kliszewicz, Londyn 1995; *Kierownictwo Obozu Niepodległościowego na Obczyźnie*, red. A. Szkuta, Londyn 1996; *Akcja niepodległościowa na terenie międzynarodowym*, red. T. Piesakowski, Londyn 1999; *Pomoc krajowi przez niepodległościowe Uchodźstwo*, red. R. Lewicki, Londyn 1995; *Zakończenie działalności Władz RP na Uchodźstwie 1990*, red. Z. Błażyński, R. Zakrzewski, Londyn 1995; *Wybór dokumentów do dziejów Polskiego Uchodźstwa Niepodległościowego 1939-1991*, red. A. Suchcitz, L. Maik, W. Rojek, Londyn 1997; *Materiały do dziejów Polskiego Uchodźstwa Niepodległościowego 1939-1990. Uzupełnienia do tomów I, II, V, VI*, red. Z. Błażyński, Londyn 1996.

²⁹ A. Chwieduk, „Specyficzny Polak w normalnej Francji”. O polskiej imigracji w tekstach francuskich badaczy, „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny” nr 2, 2016, s. 23-50.

³⁰ J. Ponty, *Polskie organizacje we Francji po drugiej wojnie światowej* [in:] *Organizacje polonijne w Europie Zachodniej, współczesność i tradycje*, red. B. Szydłowska-Ceglowa, J. Kozłowski, Poznań 1991; idem, *Stan badań historycznych nad Polonią francuską*, „Przegląd Polonijny” 1996, z. 3, s. 65-72; idem, *Les Polonais en France. De Louis XV à nos jours*, Paris, 2008; idem, *Les polonais du Nord ou la mémoire des coronas*, Paris 2008.

³¹ E. Gogolewski, *La langue polonaise dans l'enseignement élémentaire et secondaire en France (1833-1990)*, Lille 1994; Idem, *Szkolnictwo polskie we Francji (1833-1990)*, Wrocław 1998.

³² G. Garçon, *La radio française parle le polonais. Histoire des émissions en langue polonaise de la radiodiffusion française: 1932-1974*, Lille 1991; idem, *Les catholiques polonais en France. Les années de fondation 1919-1949*, Lille 2004.

emigracyjne i krajowe w pierwszych latach po zakończeniu II wojny światowej. W ogóle zresztą stosunek władz Polski Ludowej do skupisk emigracyjnych jest w dużej mierze kartą nieodkrytą, powoli dopiero wypełnianą badaniami współczesnej historiografii³³. Pewne zainteresowanie wśród historyków wzbudzał do tej pory stosunek władz PRL do Polonii w Stanach Zjednoczonych Ameryki³⁴, pojawiają się także cenne przyczynki dotyczące innych skupisk polskiego uchodźstwa³⁵. W ostatnim czasie, już podczas prac redakcyjnych przy niniejszej książce, ukazała się niezwykle ciekawa pozycja Anny Marii Jackowskiej traktująca o polskim uczestnictwie w zimnowojennej propagandzie we Francji, stanowiąca doskonałe studium tego, zupełnie pomijanego w literaturze przedmiotu, zagadnienia³⁶.

Praca ma charakter problemowy. Autor podzielił ją na siedem rozdziałów, prezentujących różne obszary ścierania się władz emigracyjnych z władzami Polski Ludowej o wpływy na emigracji we Francji. Rozdział pierwszy ma charakter wprowadzający - prezentuje genezę samego zjawiska emigracji polskiej nad Sekwaną i Loarą. Tak liczna społeczność - sięgająca w szczycie nawet pół miliona osób i będąca największym skupiskiem Polaków w Europie poza ojczyzną (nie licząc rzeszy pozostawionych rodaków na Wschodzie w wyniku zmiany granic) - nie przyjechała do Francji z dnia na dzień. Pojawienie się Polaków we Francji - tradycje z tym związane, sięgające jeszcze wieku XIX - wreszcie masowa emigracja do Francji w okresie dwudziestolecia międzywojennego w znacznej mierze determinować będą postawy społeczne i polityczne Polaków zamieszkujących ten kraj w okresie po zakończeniu II wojny światowej.

Drugi rozdział traktuje o „nadbudowie” w postaci centralnej organizacji, jaką władze Polski Ludowej tworzyły wśród wychodźstwa polskiego we Francji, która miała się stać głównym ośrodkiem jej politycznej indoktrynacji. Początkowo był to Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego we Francji (nie mylić ze zbieżnym w nazwie PKWN, który przeszedł do historii w związku z Manifestem z 22 lipca 1944 roku

³³ S. Łukasiewicz, *Zimnowojenna emigracja polityczna jako przedmiot badań*, „Pamięć i Sprawiedliwość” z. 1 (15), 2010, s. 57- 71; R. Habielski, *Instytut Pamięci Narodowej a badania dziejów emigracji politycznej 1945-1989*, [in:] *Bez taryfy ulgowej. Dorobek naukowy i edukacyjny Instytutu Pamięci Narodowej 2000-2010*, red. A. Czyżewski, S.M. Nowinowski, R. Stobiecki, J. Żelazko, Łódź 2012, s. 205-216.

³⁴ S.A. Blejwas, *Polska Ludowa i Polonia amerykańska (1944-1956)*, „Przegląd Polonijny” 1996, z. 1, s. 9-41; S. Cenckiewicz, *Między sowiecką agenturą a koncepcją „budowania mostów”. Polonia amerykańska w polityce i propagandzie PRL* [in:] S. Cenckiewicz, *Oczami bezpieki. Szkice i materiały z dziejów aparatu bezpieczeństwa PRL*, wyd. IV, Kraków 2008, s. 161-198.

³⁵ A. Kłoczyński, *Warszawa wobec polskiej emigracji w Szwecji w latach 1945-1968*, „Pamięć i Sprawiedliwość” z. 1 (15), 2010, s. 73-87.

³⁶ A.M. Jackowska, *Sowiety na ławie oskarżonych. Polskie uczestnictwo w propagandowej zimnej wojnie we Francji w latach 1947-1952*, Warszawa 2018.

formalnie wydanym w Lublinie), a następnie od lipca 1945 roku Rada Narodowa Polaków we Francji (RNP). Organizacje te, mające być rodzajem federacji zrzeszającej inne formacje społeczne - które wypełniały codzienne życie Polaków we Francji - były głównym ośrodkiem realizacji wobec wychodźstwa polityki władz Polski Ludowej. Opisanie ich jest o tyle ważne, że były to największe bodajże polskie komunistyczne organizacje, działające po II wojnie światowej na Zachodzie. Specyfika emigracji polskiej we Francji sprawiła, że to właśnie w tym kraju - inaczej niż w Wielkiej Brytanii, gdzie władze Polski Ludowej nigdy nie zdołały stworzyć tego typu organizacji o jakimkolwiek większym znaczeniu³⁷ - działania takie były możliwe.

Będąca „nadbudową” Rada Narodowa Polaków we Francji miała mieć charakter federacji, w związku z czym w jej skład wchodzić musiały inne drobniejsze organizacje, będące oparciem dla różnych form aktywności wychodźstwa. Organizacje te miały wieloraki charakter, niekiedy bardziej masowy, ale także fasadowy. Część z nich była stworzona od podstaw w celu zdobywania wpływów w określonych grupach społecznych (np. Związek Kobiet Polskich im. Marii Konopnickiej), inne miały charakter iluzoryczny i ich zadaniem było rozbijanie jedności analogicznych organizacji działających w obozie niepodległościowym (np. Polska Partia Socjalistyczna we Francji). Traktuje o tym rozdział trzeci.

Władze RP na uchodźstwie w Londynie - mimo trudnej sytuacji, w jakiej się znalazły po cofnięciu im uznania przez wielkie mocarstwa w czerwcu i lipcu 1945 rok - także na miarę swoich możliwości starały się koordynować prace na obszarze emigracyjnym. Z ich punktu widzenia o wiele ważniejsza była diaspora na Wyspach Brytyjskich, jednak i Francja odgrywała istotną rolę zarówno z powodu liczebności tamtejszej społeczności polskiej, jak i z powodu swojej bliskości. W rozdziale czwartym autor charakteryzuje główne cele, jakie stawiały sobie wobec emigracji polskiej we Francji władze na uchodźstwie i instrumenty, jakimi starały się je realizować.

Rozdział piąty prezentuje bujne życie wychodźstwa niepodległościowego we Francji. Poza bezpośrednimi wpływami władz w Londynie, ale także daleko od wpływów władz komunistycznych w kraju, pozostawała znaczna część polskich organizacji we Francji. Z jednej strony nie tylko nie uległy one komunistycznej propagandzie, a nawet starały się dać jej odpór, z drugiej jednak z różnych powodów pozostawały także niezależne od władz na uchodźstwie. Ich członkowie, zgorszeni londyńskimi kłótniami i zniechęceni zapiekłą bezbożnością władz reżimowych w

³⁷ W. Bagieński, *Wywiad cywilny Polski Ludowej w latach 1945-1961*, t. 2, Warszawa 2017, s. 19.

Warszawie, żyli swoim życiem. W 2014 roku Muzeum Historii Polski zaprezentowało wystawę „Londyn – stolica Polski. Emigracja polska 1940-1990”³⁸. Nawet jeśli oddać, mniej liczebnej, ale jednak bardziej aktywnej politycznie emigracji polskiej w Wielkiej Brytanii palmę pierwszeństwa w budowaniu oblicza polskiego wychodźstwa niepodległościowego po II wojnie światowej, to jednak żadna stolica nie może funkcjonować bez innych regionów swojego kraju. Jeśli więc w publicystycznej retoryce uznamy, że Londyn był emigracyjną Warszawą tego okresu, to Paryżowi, a bardziej jeszcze górniczym departamentom Nord i Pas-de-Calais, przyznać należy miano emigracyjnego Krakowa.

„Rozgrywka o dusze polskie we Francji” między Londynem a Warszawą odbywała się na wielu płaszczyznach. Poza organizacjami społecznymi, które były naturalnym obszarem działań obu rywalizujących obozów, było jeszcze jedno, wówczas najważniejsze narzędzie, za pomocą którego wpływno na postawę wychodźstwa. Tym narzędziem była prasa. Rozdział szósty jest właśnie jej poświęcony. Wprawdzie materiał prasowy jest samoistnym, ważnym źródłem we wszystkich częściach niniejszej pracy, jednak wyodrębnione zostały strategiczne działania obu stron sporu - toczone właśnie w obszarze budowania swoich wpływów za pomocą tego medium.

Zarówno władze emigracyjne w Londynie, jak i władze komunistyczne w kraju jeszcze w okresie II wojny światowej snuły ambitne plany doprowadzenia do powrotu do Polski emigrantów z różnych zakątków świata. W tym zakresie emigracja we Francji traktowana była szczególnie. Wprawdzie obóz niepodległościowy nie zdołał swoich wizji zrealizować, a wręcz przeciwnie - został zmuszony do stanowczego przeciwstawiania się repatriacji do rządzącego przez komunistów kraju, jednak władze komunistyczne wizje takie realizować mogły. Co więcej, bardzo im na tej realizacji zależało i to zarówno ze względów propagandowych, jak i z powodów ekonomicznych. Emigranci polscy we Francji zostali więc postawieni przed repatriacyjnym dylematem - trwać na wychodźstwie czy wracać do kraju, który był w sowieckiej orbicie wpływów. Tym dylematem poświęcony jest rozdział siódmy.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo - badawczych (artystycznych).

Po maturze i rozpoczęciu studiów historycznych na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu (1992) bardzo szybko zafascynowałem się historią najnowszą.

³⁸ Dorobek wystawy dostępny jest w postaci ponad 300 stronicowego wydawnictwa książkowego: *Londyn – stolica Polski. Emigracja polska 1940-1990*, Warszawa 2014.

W roku 1994 trafiłem w związku z tym na seminarium magisterskie prof. Jana Szilinga, podczas którego rozpocząłem badania nad martyrologią duchowieństwa katolickiego na Pomorzu w czasie II wojny światowej. Efektem tych pracy były dwie pierwsze publikacji, które ukazały się jeszcze w czasie studiów:

- *Powiat Wąbrzeski, [in:] Kościół Katolicki w latach 1939-1945 na terenach obecnej diecezji toruńskiej, t. I, red. Stanisław Kardasz, Toruń 1996, s. 119-134.*
- *Wykaz księży inkardynowanych do diecezji chełmińskiej stan z 1 IX 1939 r. [in:] Kościół Katolicki w latach 1939-1945 na terenach obecnej diecezji toruńskiej, t. I, red. Stanisław Kardasz, Toruń 1996, s. 135-185. (współautor z ks. Stanisławem Kardaszem).*

Studia ukończyłem w roku 1997 uzyskując tytuł zawodowy magistra na podstawie pracy „Losy duchowieństwa diecezji chełmińskiej w latach 1939-1945”, napisanej pod kierunkiem prof. dra hab. Jana Szilinga.

Rezultatem moich zainteresowań i prac w tym okresie było kilka drobniejszych artykułów naukowych i popularyzatorskich z zakresu historii duchowieństwa diecezji chełmińskiej w czasie i po zakończeniu II wojny światowej. Zwieńczeniem natomiast tego obszaru moich badań było opublikowanie książki:

- *Towarzysze męczeńskiej drogi błogosławionego ks. Wincentego Stefana Frelichowskiego. Losy duchowieństwa diecezji chełmińskiej w latach 1939 – 1945, Toruń 2005, ss. 257.*

Bezpośrednio po studiach, w wyniku rozmowy kwalifikacyjnej przeprowadzonej we wrześniu 1997 roku, zostałem uczestnikiem studiów doktoranckich. Potrzeby dydaktyczne Instytutu (historia powszechna) i tradycje toruńskiego środowiska naukowego spowodowały, że zainteresowałem się relacjami polsko-francuskimi po II wojnie światowej. Decyzją Rady Wydziału Nauk Historycznych UMK 16 marca 1999 roku został mi otwarty przewód doktorski, którego promotorem został prof. dr hab. Ryszard Sudziński.

Prowadząc w okresie studiów doktoranckich intensywną kwerendę archiwalną w Polsce (Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie, Archiwum Akt Nowych w Warszawie) i we Francji (Archives du Ministère des Affaires Étrangères w Paryżu, Archives Nationales w Paryżu) publikowałem m.in. kolejne artykuły tym

razem z obszaru badań związanych z polityką zagraniczną PRL i powojenną historią Francji:

- *Czystki polityczne w Ministerstwie Spraw Zagranicznych w latach 1947-1956*, „Czasy Nowożytne” t. VI, Toruń 1999, s. 27-36.
- *Ministerstwo Spraw Zagranicznych 1945-1956. Początki resortu i proces jego stalinizacji* [in:] *Oblicza polskiego stalinizmu*, red. Ryszard Sudziński, Włocławek 2000, s.111-129.
- *Francuzka Partia Komunistyczna i jej rola w pierwszych latach IV Republiki Francuskiej*, „Czasy Nowożytne” t. IX (X), Toruń 2000, s. 161-183.
- *„Trudny poród Czwartej Republiki”. Wokół uchwalenia konstytucji we Francji w 1946 roku*, „Zeszyty Naukowe WSHE”, t. XIII, Włocławek 2003, s. 195-216.
- *Polityka zagraniczna Francji w latach 1944-1950* [in:] *Nad Bałtykiem. W kręgu polityki gospodarki, problemów narodowościowych i społecznych w XIX i XX wieku. Księga jubileuszowa poświęcona Profesorowi Mieczysławowi Wojciechowskiemu*, red. Zbigniew Karpus, Jarosław Kłaczek, Mariusz Wołos, Toruń 2005, s. 843–855.

18 czerwca 2001 r. odbyła się publiczna rozprawa doktorska. Temat mojej dysertacji brzmiał: „Stosunki polsko-francuskie w latach 1945-1950”. Recenzentami jej byli prof. dr hab. Czesław Łuczak (UAM) oraz dr hab. Leszek Kuk, prof. UMK. Decyzją Rady Wydziału Nauk Historycznych UMK 23 czerwca 2001 r. został mi nadany stopień doktora nauk humanistycznych.

Praca prezentowała pełne spektrum stosunków polsko-francuskich w latach 1945-1950. Relacje z Francją w tym okresie należały do najistotniejszych elementów polskiej polityki zagranicznej. Francja była pierwszym państwem na Zachodzie, które utrzymywało nieformalne stosunki dyplomatyczne z PKWN-em, jako pierwsza uznała Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej. Oba kraje do roku 1947 znajdowały się w okresie, który można określić jako przejściowy. We Francji współrzadzili komuniści, a w Polsce w rządzie było jeszcze miejsce dla przedstawicieli emigracji londyńskiej z Mikołajczykiem na czele. Oba kraje nie miały uregulowanych kwestii granicznych. Polska granica na Odrze i Nysie Łużyckiej była powszechnie kwestionowana, a Francuzi snuli plany poszerzenia swojego terytorium kosztem pokonanych Niemiec. Polskę i Francję łączyła wreszcie tradycyjna przyjaźń i układ polityczny opatrzony tajną wojskową klauzulą z 19 lutego 1921 roku, który z formalnego punktu widzenia nadal obowiązywał. Jeżeli przy tym uwzględnić bardzo silne związki gospodarcze i

liczącą około 500 tys. osób emigrację polską, zamieszkującą na terenie Francji, łatwo zauważyć, że wspólne problemy i interesy obu krajów były bardzo zbieżne. Nic więc dziwnego, że to właśnie z Francją obok Związku Sowieckiego Polska utrzymywała w tym okresie najbardziej ożywione stosunki dyplomatyczne.

Wyniki moich badań przedłożone w dysertacji zostały szeroko publikowane w kilku artykułach, w tym w języku angielskim:

- *Resettlement of Poles from France in Years 1945-1950*, „*Studia Historiae Oeconomicae*”, Poznań 2004, vol. 25, s. 79-102,

ale przede wszystkim w dwóch publikacjach książkowych:

- *Stosunki polsko – francuskie 1945 – 1950 (polityka – gospodarka – kultura)*, Włocławek 2003, ss. 127.
- *Polska – Francja 1945 – 1950*, Toruń 2005, ss. 284.

Bezpośrednio po studiach doktoranckich w wyniku przeprowadzonego w lipcu 2001 roku konkursu zostałem zatrudniony w Instytucie Historii i Archiwistyki UMK na stanowisku adiunkta.

Jeszcze w czasie przygotowywania rozprawy doktorskiej moją uwagę zwróciła emigracja polska we Francji jako odrębne zagadnienie badawcze. Mój mistrz prof. Ryszard Sudziński tę naukową fascynację umiejętnie uzupełnił o przedsięwzięcia naukowe i popularyzatorskie związane z dziejami Drugiej Wielkiej Emigracji (1939-1990). Jedną z płaszczyzn realizacji tych działań była Światowa Rada Badań nad Polonią. Poznany dzięki tej aktywności ostatni premier rządu emigracyjnego pan Edwarda Szczepanik, a po jego śmierci pani prof. dr Zofia Butrym z Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie umożliwili mi pozyskanie środków z Polonia Aid Foundation Trust na pierwszą (rok 2003) kwerendę w archiwach londyńskich (Instytut Polski i Muzeum gen. Sikorskiego w Londynie, Polski Ośrodek Społeczno-Kulturalny w Londynie). Zainicjowane w ten sposób badania kontynuowane następnie poprzez kwerendy krajowe i zagraniczne (Wielka Brytania, Francja, Stany Zjednoczone) zaowocowały kolejnymi artykułami, z których wymienić warto:

- *Walka o wpływy wśród Polonii we Francji w latach 1945 – 1952* [in:] *Ze studiów nad polskim dziedzictwem w świecie. Księga dedykowana Profesorowi Edmondowi*

- Gogolewskiemu, red. Leonard Nowak, Marek Szczerciński, Gorzów Wielkopolski 2002, s. 65-80.
- *Jerzy Giedroyc a „przełom październikowy” w Polsce*, „Archiwum Emigracji. Studia – Szkice – Dokumenty”, Toruń 2002/2003, z. 5/6, s. 143-153.
 - *Prasa harcerska we Francji po drugiej wojnie światowej* [in:] *Z dziejów prasy harcerskiej w kraju i na obczyźnie. Tom studiów dedykowany pamięci Zygmunta Lechosława Szadkowskiego (1912-1995)*, pod red. Wiesława Kukli i Marka Szczercińskiego, Gorzów Wielkopolski 2003, s. 237-247.
 - *Walka o “rząd dusz” w młodym pokoleniu polskich emigrantów we Francji na przykładzie Związku Młodzieży Polskiej „Grunwald” (1944-1950)* [in:] *Młode pokolenie polskich emigrantów – jego losy i problemy w XX wieku*, pod red. R. Sudzińskiego, Włocławek 2004, s. 125-137.
 - *Geneza Kongresu Polonii Francuskiej. Przyczynek do dziejów polskiej emigracji we Francji po II wojnie światowej* „Zeszyty Naukowe WSHE”, t. XVII, Włocławek 2005. s. 151-171.
 - *Polskojęzyczna komunistyczna prasa codzienna we Francji w latach 1952-1956*, „Dzieje Najnowsze”, R. XXXVIII: 2006, z. 4, Warszawa 2006, s. 147-164.
 - *Inne spojrzenie na kraj. Tygodnik „Sztandar Polski” jako próba alternatywnego prezentowania spraw polskich na emigracji we Francji w latach 1945-1946* [in:] *Emigracja polska wobec problemów przebudowy i sowietyzacji kraju po drugiej wojnie światowej*, red. Ryszard Sudziński, Toruń 2007, s. 173-186.
 - *„Narodowiec” 1944-1966. Przyczynek do dziejów najdłuższej ukazującego się (1909-1989) polskiego dziennika w Europie* [in:] *Między Drugą a Trzecią Rzeczpospolitą. Studia i materiały z najnowszej historii Polski i powszechnej dedykowane Profesorowi Ryszardowi Kozłowskiemu w 70. rocznicę urodzin*, red. Marcin Czyżniewski, Mirosław Golon, Ryszard Sudziński, Toruń 2010, s. 397-411.
 - *Władysław Raczkiewicz – pochodzenie, edukacja i kariera polityczna (1885-1939). Zarys problemu* [in:] *Londyńska reduta t. 1: Władysław Raczkiewicz (1885-1947)*, red. Jarosław Kłaczko, Mirosław Golon, Krzysztof Kania, Zbigniew Girzyński, Toruń 2017, s. 11-38.
 - *Władysław Raczkiewicz jako marszałek senatu RP (1930-1935)* [in:] *Londyńska reduta t. 1: Władysław Raczkiewicz (1885-1947)*, red. Jarosław Kłaczko, Mirosław Golon, Krzysztof Kania, Zbigniew Girzyński, Toruń 2017, s. 137-171.
 - *Zmarnowana szansa. Nieudana próba włączenia przedstawicieli emigracji polskiej we Francji w skład Rady Narodowej w 1948 roku* [in:] *Depozyt Niepodległości. Rada*

Narodowa RP na uchodźstwie (1939 - 1991), red. Zbigniew Girzyński, Paweł Ziętara, Toruń 2018, s. 141-151.

Niezależnie od prowadzonych badań indywidualnych uczestniczyłem w pracach nad redakcją tomów poświęconych zagadnieniu Drugiej Wielkiej Emigracji (1939-1990), które ukazały się w ostatnim czasie:

- *Londyńska reduta t. 1: Władysław Raczkiewicz (1885-1947)*, red. Jarosław Kłaczek, Mirosław Golon, Krzysztof Kania, Zbigniew Girzyński, Toruń 2017, ss. 334.
- *Londyńska reduta t. 2: Prezydenci RP na Uchodźstwie i działalność naukowa polskiej emigracji niepodległościowej*, red. Jarosław Kłaczek, Mirosław Golon, Krzysztof Kania, Zbigniew Girzyński, Toruń 2017, ss. 271.
- *Depozyt Niepodległości. Rada Narodowa RP na uchodźstwie (1939-1991)*, red. Zbigniew Girzyński, Paweł Ziętara, Toruń 2018, ss. 425.

Równoległe z badaniami nad historią emigracji i Polonii angażowałem się w badania nad historią regionalną, które zaowocowały współredakcją jednej książki oraz artykułami, w tym udziałem w dużej monografii miasta Kwidzyna:

- *Miasta, regiony i ludzie. Studia i szkice z historii powszechnej i Polski w XX wieku*, red. Ryszard Kozłowski, Zbigniew Girzyński, Mirosław Golon, Toruń 2016, ss. 524.
- *Nowe ulice i zmiany nazw istniejących ulic w obrębie parafii Miłosierdzia Bożego w latach 1990 – 2015* [in:] *Parafia Miłosierdzia Bożego w Toruniu. Historia – teraźniejszość – przyszłość*, red. Waldemar Rozynekowski, Toruń 2015, s. 97-109.
- *Kwidzyn 1957-1990* [in:] *Kwidzyn. Dzieje miasta*, red. Krzysztof Mikulski i Justyna Liguz, t. II, Kwidzyn 2004, s. 347-436.
- *Kwidzyn 1956/1957-1975* [in:] *Kwidzyn. Dzieje miasta*, wyd. II uzupełnione red. Krzysztof Mikulski i Justyna Liguz, t. II, Kwidzyn 2013, s. 347-449 (współautor z Justyną Liguz i Arkadiuszem Wełniakiem).
- *Kwidzyn 1975-1990*, [in:] *Kwidzyn. Dzieje miasta*, wyd. II uzupełnione red. Krzysztof Mikulski i Justyna Liguz, t. II, Kwidzyn 2013, s. 451-503 (współautor z Karolem Nawrockim).

Poza historią regionalną moje zainteresowania naukowe rozpościerały się również na sprawy związane z historią powszechną, zwłaszcza w kontekście historii dyplomacji zaowocowało to współredakcją jednej książki i artykułami:

- *Pogranicze cywilizacji. Współczesne wyzwania Azji Centralnej i Kaukazu*, red. Joanna Marszałek-Kawa, Zbigniew Girzyński, Toruń 2017, ss. 332.
- *Ukraińska lekcja 2014. Czy możliwy jest powrót do koncepcji „Międzymorza”?*, „Nowa Polityka Wschodnia” 2015, nr 1 (8), s. 28-41.
- *Od włoskiej dominacji do papieża „niemal z końca świata”. Zmiana struktury Kolegium Kardynalskiego w XX w.* [in:] *Miasta, regiony i ludzie. Studia i szkice z historii powszechnej i Polski XX wieku*, red. Ryszard Kozłowski, Mirosław Golon, Zbigniew Girzyński, Toruń 2016, s. 71-93.
- *25 lat stosunków Polski i Uzbekistanu (1991-2016) na tle relacji Polski z innymi państwami Azji Środkowej* [in:] *Pogranicze cywilizacji. Współczesne wyzwania Azji Centralnej i Kaukazu*, red. Joanna Marszałek-Kawa, Zbigniew Girzyński, Toruń 2017, s. 68-91.

W ostatnim czasie coraz więcej uwagi w swoich badaniach poświęcać zacząłem historii okresu międzywojennego, zwłaszcza zaś zagadnieniom związanym z odzyskaniem przez Polskę niepodległości. Poza wieloma artykułami popularyzatorskimi, rezultatem tych prac są napisane i współredagowane książki i artykuły naukowe:

- *Śpiący Rycerz. Zapomniana historii „Nieznanego Żołnierza”*, Toruń 2009, ss. 101.
- *Józef Piłsudski (1867-1935). Człowiek, żołnierz, polityk*, red. Zbigniew Girzyński, Jarosław Kłaczek, Toruń 2016, ss. 449.
- *Akt 5 listopada 1916 roku i jego konsekwencje dla Polski i Europy*, red. Jarosław Kłaczek, Krzysztof Kania, Zbigniew Girzyński, Toruń 2016, ss. 476.
- *Nie wierząc nam, że chcieć – to móc! Legiony i ich wpływ na sprawę polską w latach 1914-1918*, red. Zbigniew Girzyński, Jarosław Kłaczek, Toruń 2018, ss. 408.
- *Wystąpienia Marszałka Józefa Piłsudskiego na forum Sejmu* [in:] *Józef Piłsudski a parlamentaryzm polski*, red. Arkadiusz Adamczyk, Warszawa-Belchatów 2009, s. 41-49.

- *Instytucjonalny szacunek, personalny zawód. Wystąpienia Józefa Piłsudskiego na forum parlamentu* [in:] *Józef Piłsudski (1867-1935). Człowiek, żołnierz, polityk*, red. Zbigniew Girzyński, Jarosław Kłaczek, Toruń 2016, s. 77-94.
- *Arcybiskup warszawski Aleksander Kakowski wobec Aktu 5 listopada 1916 roku i jego następstw* [in:] *Akt 5 listopada 1916 roku i jego konsekwencje dla Polski i Europy*, red. Jarosław Kłaczek, Krzysztof Kania, Zbigniew Girzyński, Toruń 2016, s. 40-58.

Zbigniew Girzyński

* w przypadku, gdy osiągnięciem tym jest praca/ prace wspólne, należy przedstawić oświadczenia wszystkich jej współautorów, określające indywidualny wkład każdego z nich w jej powstanie. W przypadku, gdy praca zbiorowa ma więcej niż pięciu współautorów, habilitant załącza oświadczenie określające jego indywidualny wkład w powstanie tej pracy oraz oświadczenia co najmniej czterech pozostałych współautorów.